

6. www.epp.eurostat.europa.eu – офіційний сайт Євростату
7. www.alleuropac.ru – інтернет-журнал «Вся Європа.ru»
8. www.eia.doe.gov – офіційний сайт Energy Information Administration

Надійшла до редколегії 25.11.08

УДК 502.72 (477.63)

Вад. В. Манюк

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

СИСТЕМА РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКІВ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ В РЕЖИМІ

Представлено концепцію формування системи регіональних ландшафтних парків Дніпропетровської області. Наводяться критерії щодо визначення ключових ділянок для формування 15 з них, виділено пріоритети в режимі та зонуваних цих територій.

Формування повноцінної, функціональної та репрезентативної системи природно-заповідних територій повинно бути не лише внутрішнім цільовим завданням заповідної справи як специфічної галузі, але й головною стратегічною метою національної екологічної політики, а також – невід’ємною складовою в усіх галузях, пов’язаних із землекористуванням та менеджментом природних ресурсів. Незважаючи на комплекс об’єктивних та суб’єктивних перешкод на шляху до формування нових заповідних територій і до покращення ефективності природоохоронної діяльності в межах уже діючих об’єктів природно-заповідного фонду, в Україні з моменту набуття державної незалежності і прийняття Закону «Про природно-заповідний фонд України», спостерігається поступове зростання показників заповідності [1]. Навіть з урахуванням таких негативних моментів, як включення великих господарських зон до складу новостворених заповідних територій (особливо показовим є приклад національного природного парку «Подільські Товтри»), або недотримання в заповідних зонах багатьох об’єктів необхідного режиму охорони, реальний ріст природно-заповідного фонду є очевидним. Це, у свою чергу, ставить перед дослідниками завдання пошуку нових територіальних резервів для заповідання таким чином, щоби мінімізувати, з одного боку, можливий конфлікт інтересів між землевласниками та природоохоронними пріоритетами новостворюваних заповідних об’єктів, а з іншого, забезпечити всі класичні вимоги щодо заповідання – максимальне охоплення заповідної мережею всіх ділянок, де зберігаються природні екосистеми і природне ландшафтне й біологічне різноманіття. У зв’язку з цим актуальне завдання науковців у галузі заповідної справи на сучасному етапі – не тільки пошук і вибір самих територій для заповідання (це завдання для більшості регіонів уже виконано, а самий процес виділення на місцевості перспективних для заповідання ділянок не являє будь-якої методологічної складності). Багато гостріше стоїть питання обґрунтування організаційних форм для існування об’єктів природно-заповідного фонду і пошук механізмів, які забезпечуватимуть збалансовані відносини в системі «природно-заповідний фонд (екомережа) – людська спільнота». Характер природоохоронного менеджменту, тип заповідного режиму, успішність (або навпроти – «неуспішність») функціонування заповідної території знач-

ною мірою визначається категорією, до якої вона належить. В усьому різноманітні категорії заповідних територій, передбачених українським законодавством, особливе місце посідають регіональні ландшафтні парки (далі – РЛП): тип об'єктів, запозичений Україною з європейських (зокрема польських) зразків, набув на українських теренах за період існування цієї категорії (з 1992 року) достатньо швидкого розвитку й поширення [2]. Багатофункціональність організації території (реалізується через зонування), комплексність, відносна простота в оформленні документації порівняно з національними природними парками (РЛП мають статус об'єктів місцевого значення), лояльність щодо земельної приналежності земель парку – основні передумови, які сприяють їхній появі й розвитку. У той же час саме ці чинники сприяють широкому й розпливчастому тлумаченню поняття РЛП, і в кожному окремому випадку підходи щодо вибору земель, зонування, порядку управління та фінансування можуть надто різнитися. Виходячи з цього, метою даного дослідження є розробка й обґрунтування концептуальної територіальної схеми регіональних ландшафтних парків для Дніпропетровщини, конкретизація основних вимог щодо їх формування, зонування та режиму, з урахуванням специфіки природних та соціальних передумов регіону, і оцінка можливого ефекту за умов реалізації даної концепції.

Уперше питання про необхідність створення регіональних ландшафтних парків на Дніпропетровщині піднімалося в 1996-1999 рр., коли за ініціативи екологічно-туристичного об'єднання «Орлан» було розроблено й запропоновано обласним органам влади наукове обґрунтування регіонального ландшафтного парку «Орільський». Однак подальше вивчення Приорілля дало достатньо аргументів і для громадськості, і для науковців підняти питання про вищий статус для цієї території, аніж РЛП, і в 2000 році вже було розроблено обґрунтування національного природного парку з такою ж назвою (до цього часу не створений, але зарезервований). У той же період ініціювалося й питання щодо створення РЛП у верхів'ях р. Мокрої Сури, але в тогочасних умовах реалістичнішим виявився проєкт створення загальнодержавного заказника, який існує з 2005 р. під назвою «Вишневецький». У 2000 р. Криворізькою філією НЕНЦУ представлено обґрунтування РЛП «Балка Кобильна», але у подальшому криворізька природоохоронна громадськість не виявляла активності щодо лобіювання створення даної заповідної території, а 2008 р. облрадою навіть прийнято сумнівне, з точки зору законності, рішення щодо вилучення частини зазначеної балки із складу земель, зарезервованих для створення РЛП. У 2001 р., автором було сформовано пропозиції щодо організації на теренах Дніпропетровщини семи РЛП, які включено до рішення обласної ради про резервування для подальшого заповідання, а згодом цей перелік РЛП перезатвердили у складі додатку до регіональної програми формування національної екомережі. З 2001 р. було ініційовано створення РЛП «Дніпрові Пороги», а рішення про його створення прийнято лише у вересні 2008 р. Таким чином, РЛП на Дніпропетровщині, не зважаючи на достатній природно-територіальний потенціал, розвиваються надто складно, що не є дивним, зважаючи на загальний стан заповідання в області (нині відсотковий показник заповідності складає 1,4 %, хоча за період з 1993 року він виріс майже втричі (від 0,5 %). Лише у 2008 р., через 16 років після введення до законодавства України категорії «РЛП», у Дніпропетровській області з'явився перший регіональний ландшафтний парк (під назвою «Придніпровський»): до його складу увійшли землі лише частини цілісного у природно-територіальному відношенні комплексу Порожистої частини Дніпра (в межах одного адміністративного району – Солонянського).

Подальший аналіз і вивчення ландшафтного та біологічного різноманіття Степового Придніпров'я дає підстави для деталізації і уточнення розробленої нами раніше першої схеми екомережі для Дніпропетровської області в 2001 р. [3]. Ці зміни стосуються, у першу чергу, визначення статусу, функціональної ролі та режиму зарезервованих для заповідання територій. Щодо статусу територій, перспективних для заповідання, пропонуються наступні зміни:

1. Замість національного природного парку «Самарський бір» доцільніше проектувати в основній частині Присамар'я біосферний резерват, а від с. Хащового до гирла Самари – національний парк під робочою назвою «Усть-Самарський».

2. Територія з невизначеним статусом (згідно з рішеннями облради) під назвою «Васильківська цілина» в дійсності заслуговує статусу природного заповідника.

3. Території, що резервувалися для створення регіональних ландшафтних парків «Дніпрові Пороги», «Верхньодніпровський», та «Покровсько-Дібрівський» заслуговують вищого статусу – національних природних парків (тому далі не будуть розглядатись у числі проєктованих регіональних ландшафтних парків).

4. Статус чотирьох із семи зарезервованих раніше Дніпропетровською облрадою для створення РЛП об'єктів (Кільченський, Сурський, Балка Кобильня та Петриківський) залишається без змін (табл. 1).

5. Крім того, з числа об'єктів з невизначеним на момент резервування і розробки регіональної програми екомережі (другий додаток до рішень) виділено 11 територій, які заслуговують статусу РЛП.

Отже, перспективна мережа з ключових для заповідної справи та екомережі ядер у Дніпропетровській області повинна включати один біосферний резерват, 2 природних заповідника, 6 національних природних парків і 15 регіональних ландшафтних парків (рис. 1).

Для визначення статусу РЛП для територій, у межах яких збереглися природні або напівприродні ландшафти, обрано наступні критерії:

1. *Достатньо великі розміри територіального комплексу, в межах якого спостерігається безперервність (континуальність) фітоценотичного, а відповідно й біогеоценотичного покриву;* Площі таких суцільних ділянок повинні бути не менше 300 га. У межах одного РЛП допускається наявність декількох таких ділянок, розірваних між собою фізично (формально кожна з таких ділянок може бути самостійним РЛП відповідно до першого критерію). Однак розриви між такими ділянками в межах одного РЛП не є біогеографічними бар'єрами для біоти двох сусідніх ділянок, а відстані між ділянками в місцях переривання континууму не перевищують 1 км (контури проєктованих РЛП на рис. 1 – не достатньо деталізовані, і насправді між більш віддаленими ділянками, як, наприклад, у Кільченському РЛП, реально існують природні осередки, не виділені в масштабі даної картосхеми).

2. *Репрезентативність ландшафтна та біогеографічна.* Тобто території проєктованих РЛП обираються таким чином, щоб охопити максимально різноманіття природних та напівприродних ландшафтів, з одного боку, і всі місцезростання та місця проживання типових і рідкісних реліктових та ендемічних видів для кожної з локальних одиниць біогеографічного районування найнижчого рангу. Виняток зроблено тільки для зональних вододільних ландшафтів, які взагалі, на сьогодні, майже на 100 % трансформовані й залучені до інтенсивного сільськогосподарського обігу, отже вони не включалися й до складу РЛП.

3. *Басейновий критерій,* тобто природні ділянки в межах одного РЛП оптимально повинні належати до одного водозбірного басейну (балкової системи або річки). Такий підхід дозволяє об'єктивніше визначити мінімальний допустимий

відсоток земель для заповідання, і оптимальне співвідношення різних функціональних зон, виходячи з того, щоб забезпечити можливість збалансованого розвитку басейну в цілому на майбутнє.

4. *Рівень альфа-біорізноманіття.* Щодо цього критерію, рівень вивченості більшості природних територій залишається недостатнім, але навіть наявні дані по окремих систематичних групах організмів (вищих рослин, хребетних тварин) з достатньою інформативністю показують ділянки з високим різноманіттям і «пусті» зони, в межах яких або випадають зовсім певні види рослин чи тварин, або ж дуже помітно падає їх чисельність.

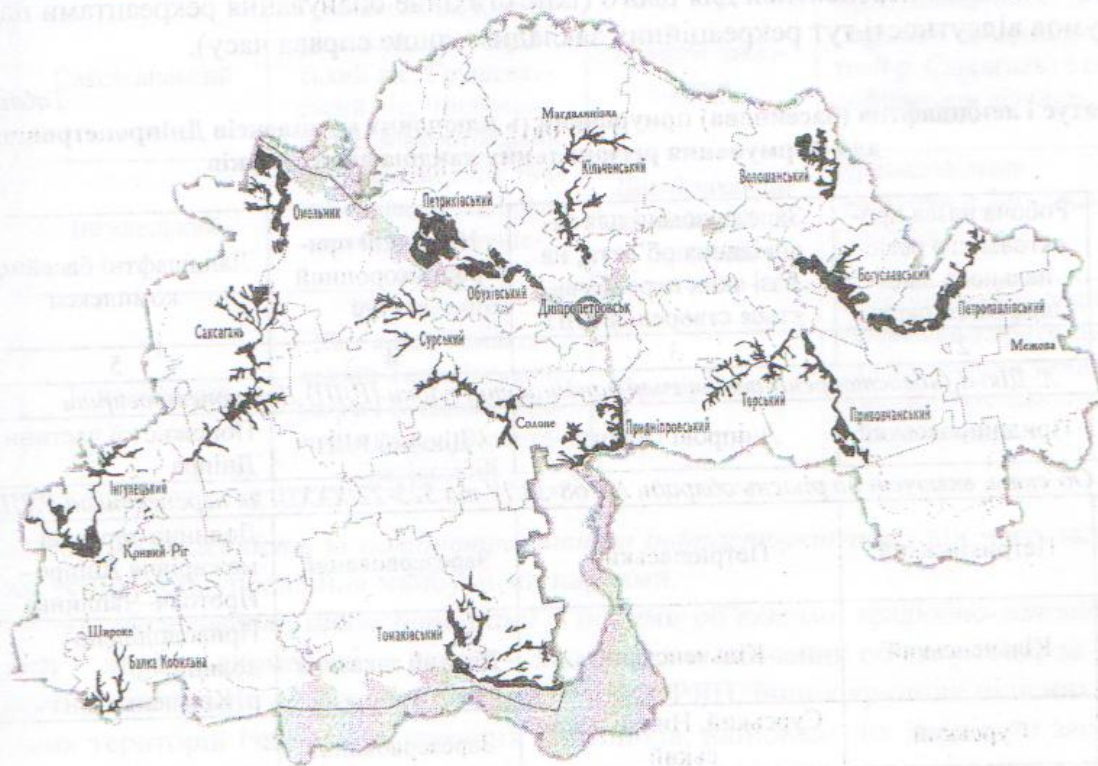

Рис. 1 Картохема розташування територій, перспективних для формування мережі регіональних ландшафтних парків у Дніпропетровській області

5. *Особливості будови рельєфу.* Зокрема, враховувалося, наскільки рельєф є первинним і репрезентативним для певної зарезервованої території, по-друге, наскільки різноманітним, а по-третє, й це головне – за формами мезорельєфу визначались межі ділянок, як для виділення меж парків у цілому, так і для виділення функціональних зон.

6. *Рівень антропогенного навантаження.* Щодо цього критерію, до уваги він береться лише там, де ступінь антропогенного тиску є максимальним: так, з огляду на це, до складу мережі перспективних РЛП не включено балкові системи навколо міст Дніпропетровська і Нікополя, а також дуже проблематичним є виділення заповідних територій вищого рангу в межах м. Кривий Ріг. В інших випадках за відповідності території вимогам усіх вищезазначених критеріїв, поточний рівень антропогенного навантаження можливо не брати до розрахунку, оскільки за умов створення РЛП на конкретних ділянках цей тиск повинен послаблюватись і поступово знижуватись до допустимих меж.

7. *Характер землекористування.* Сприятливими, слабо конфліктними для формування РЛП є лісгосподарювання, сінокосіння та випасання худоби, заготівля лікарської сировини, бджільництво, аматорське рибальство.

Рекреаційна привабливість території. Тут слід розрізнити реалізовану і потенційну привабливість. Наприклад, такі перспективні РЛП, як «Петриківський», «Інгулецький», «Обухівський», «Кільченський», і тим більше – діючий РЛП «Придніпровський» вже використовуються інтенсивно для задоволення різноманітних рекреаційних потреб населенням; у той же час такі як «Балка Кобильня», «Томаківський», «Волошанський» до цього часу рідко відвідуються рекреантами, хоча мають також достатні перспективи для цього (їхнє стихійне опанування рекреантами навіть за умов відсутності тут рекреаційних закладів – лише справа часу).

Таблиця 1

Статус і ландшафтна (басейнова) приуроченість ключових комплексів Дніпропетровщини для формування регіональних ландшафтних парків

№	Робоча назва проєктованого регіонального ландшафтного парку	Зарезервовані для заповідання об'єкти, на базі яких передбачається створення РЛП	Нинішній природоохоронний статус	Ландшафтні басейнові комплекси
1	2	3	4	5
<i>А. Діючі (новостворені) регіональні ландшафтні парки (РЛП) Дніпропетровщини</i>				
1.	Придніпровський	Дніпрові Пороги	Діючий РЛП	Порожистої частини Дніпра
<i>Б. Об'єкти, включені до рішень облради №768-33/IV та 525-22/XXXIII як перспективні РЛП</i>				
2.	Петриківський	Петриківський	Зарезервований	Долинно-терасові межиріччя Дніпро-Протовч-Чаплинка
3.	Кільченський	Кільченський	Діючий заказник	Привододільно-долинні р. Кільчень
4.	Сурський	Сурський, Нижньосурський	Зарезервований	
5.	Балка Кобильня	Балка Кобильня	Зарезервований	Степова балка Кобильня – ліва притока р. Інгульця
<i>В. Об'єкти, зарезервовані відповідними рішеннями облради для заповідання без уточнення статусу</i>				
6.	Обухівський	Партизансько-Обухівський ліс	Зарезервований; є наукове обґрунтування	Долинно-терасовий Дніпро – пониззя Протовчі
7.	Волошанський	Волошанська дача	Діючий заказник	Байрачно-степовий (балка – права притока р. Мала Тернівка)
8.	Богуславський	Троїцько-Вишневецький, Богуславський, Балка Свідівок	Зарезервований	Долинно-терасовий середньої течії р. Самари
9.	Петропавлівський	Петропавлівський Балка Скелька (частково)	Діючий заказник	Долинно-терасовий середньої течії р. Самари
10.	Терський	Річка Ворона; Старовишневецькі Байраки; Нижньотерський; Балка Суха; Пристін; Середньотерський	Є діючі заказники	Долинно-балковий системи малих річок (Малої, Середньої та Нижньої Терси)

1	2	3	4	5
11.	Привовчанський	Преображенський; Бакаї; Дебальцівські лимани; Троїцько-Вишневецький	Діючі заказники	Привододільно-долинний середньої течії р. Вовчої
12.	Омельник	Мишурин Ріг; Мости; Лихівський; Урочище Грабове	Зарезервований	Привододільно-долинний р. Омельник
13.	Саксаганський	Суханівський; Кушнірівський; Комісарівський ліс; Грушеватський ліс; Чистопільський; Макортівський	Є діючі заказники	Придолинно-балковий (верхньої та середньої течії р. Саксагань) з петрофільними ділянками
14.	Інгулецький	Інгулецький степ; Річка Бокова; Річка Боковенька; Карачунівський	Діючі заказники й пам'ятки природи	Привододільно-долинний р. Інгулець (середня течія)
15.	Томаківський	Річка Велика Кам'янка; Томаківський; Топилівський; Балка Грушевка; Урочище Ревун; Вищегарасівський	Зарезервований	Вододільно-балковий р. Томаківки з притоками та узбережно-зсувний р. Дніпра (Каховського водосховища)

8. Узгодженість із адміністративною інфраструктурою, від чого залежатиме успішність управління майбутніми парками.

9. Можливості щодо інтеграції з іншими об'єктами природно-заповідного фонду – ядрами екомережі, а також – ландшафтне оточення об'єкту. Так, за умов відсутності у певній місцевості, де проектується РЛП, інших крупних цілісних природних територій (загальнодержавних заказників, національних парків чи заповідників) природоохоронна цінність навіть відносно невеликих, але цілісних територій одразу зростає, оскільки саме вони перебирають на себе функцію основних рефугіумів для збереження (а надалі й відтворення) природного біорізноманіття.

Після визначення критеріїв, зроблено аналіз територіальних комплексів для кожної з крупних зарезервованих територій побасейново і встановлено робочий перелік регіональних ландшафтних парків з 15 об'єктів. Ця цифра в жодному разі не може бути абсолютном, вже хоча б тому, що за законодавством, РЛП фактично не мають обмежень щодо площинних розмірів, тому на Дніпропетровщині, насправді, може бути набагато більше РЛП (наприклад, це можуть бути «Діївські плавні», острови Дніпра у м. Дніпропетровську і т. ін.). Але запропоновані 15 об'єктів – це ті обов'язкові для комплексного заповідання території, найбільш значимі для формування регіональної екомережі.

Надалі постають найгостріші питання – який режим необхідно встановлювати для РЛП, яким чином підходити до зонування, як розставити природоохоронні пріоритети і зрештою, як врахувати потреби місцевих громад і задовольнити зростаючий рекреаційний попит тощо.

Слід одразу підкреслити, що територіальну основу кожного РЛП (так само як і національного природного парку або біосферного заповідника) повинна складати заповідна зона. Зважаючи на специфіку ландшафтної будови Дніпропетровщини,

для більшості перспективних РЛП вся природна частина території приблизно співпадає з зовнішніми контурами проєктованих РЛП на наведеній вище картосхемі (рис. 1). Це означає, що резерви для господарської зони, а частково й для рекреаційної за необхідності в таких необхідно буде шукати проєктувальникам і землекористувачам за межами основної потенційно заповідної частини – тобто залучати до цього низькобонітетні орні землі, відпрацьовані кар'єри, акваторії рибгоспів, об'єкти історико-культурної спадщини.

Невірне розуміння критеріїв для вибору функціональних зон призводить до дуже небезпечної помилки, яка зводить нанівець ідею РЛП: на етапі створення парку до проєкту включаються лише по мінімуму землі, що являють дійсно високу природоохоронну цінність, а на другому етапі зонування проводиться вже в межах цієї території. Але по суті вона на момент заповідання відповідала фактично тільки одній зоні – заповідній, отже при створенні такого парку існує великий ризик або взагалі не отримати достатньої за розмірами заповідної зони, або в будь-якому разі жертвувати якоюсь частиною природних екосистем для рекреаційної та господарської зони. Такого підходу допускати не можна!

Основними критеріями для функціонального зонування повинні бути:

Пріоритетність заповідної цінності над усіма іншими – господарською, рекреаційною, ресурсною тощо. Виходячи з цього наявність непорушених або малопорушених екосистем та (або) популяцій рідкісних видів біоти є необхідними і достатніми вимогами для виділення заповідної зони. Як виняток, частину таких ділянок можливо включати до складу рекреаційної зони, але за умов, що: а) в межах того ж парку вже виділено достатню за розмірами заповідну зону з подібними екосистемами (ценопопуляціями); б) режим рекреаційної зони буде сприяти збереженню цінних, з точки зору заповідання, екосистем та популяцій, а не навпаки.

Не варто шукати універсальних рецептів щодо кількісного співвідношення між функціональними зонами. **Підставою для визначення розмірів кожної зони повинна бути, у першу чергу, реальна структура ландшафтів та біогеоценотичного покриву.** Але в усіх випадках методологічно правильніше буде спочатку виділити заповідну зону, користуючись принципом всеохоплення для екосистем з високим природоохоронним значенням. І тільки потім «одягати» заповідну канву рекреаційною та господарською зонами.

У реальності **заповідна зона регіонального ландшафтного парку може бути водночас діючим об'єктом природно-заповідного фонду з іншим статусом:** пам'яткою природи, заказником, заповідним урочищем, і т. ін. Якщо на момент створення РЛП у певній місцевості вже існує загальнодержавний заказник, його статус однозначно слід зберегти (юридично він є вищим за статус РЛП!), але включити до складу парку як функціональне ядро. Подібна практика вже відома в Україні, і, безумовно, буде поширеною і для Дніпропетровщини, де вже на сьогодні створено низку загальнодержавних заказників саме там, де можуть формуватись у майбутньому РЛП: Петропавлівські лимани (ядро для одноіменного РЛП, Дебальцевські Лимани, Бакаї та Преображенський (ядра для РЛП «Привовчанський»), Інгулецький степ (частина заповідної зони РЛП «Інгулецький») і т. п.

У таких випадках основним мотивом для формування на базі великих загальнодержавних заказників регіональних ландшафтних парків (при умові збереження

статусу заказників і включення їх до складу заповідної зони) є наступне: *статус парку передбачає формування адміністрації і постійного штату працівників з відповідним фінансуванням*, що дозволяє організувати реальну охорону природного комплексу, встановити контроль за рекреаційним навантаженням, налагодити координацію зусиль та взаємодію між усіма суб'єктами господарювання на цій території на користь збереження природних ландшафтів та екосистем парку і т.п. Виходячи з цієї позиції, форма існування заповідних земель у статусі РЛП у будь-якому разі ефективніша за поширені в регіоні заказники та аналогічні категорії, але за умови того, що заповідна зона отримає відповідний режим, наближений до заповідних зон природних заповідників.

І останнє: рекреаційні зони РЛП повинні створюватись, перш за все, не стільки для задоволення рекреаційних потреб зовнішніх відвідувачів, скільки для місцевого населення. Тобто, при оптимальному територіальному плануванні РЛП можуть стати такою категорією земель, які задовольнятимуть інтереси кожної територіальної громади, а отже при формуванні їхньої мережі повинні враховуватись не тільки фізико-географічні критерії для виділення територій та визначення конфігурації, але й особливості адміністративного устрою.

Висновки. Дніпропетровщина має потужний потенціал для формування мережі регіональних ландшафтних парків. Зокрема, на основі аналізу природно-територіальних комплексів регіону за 8 найважливішими критеріями, на сьогодні можливо виділити щонайменше 15 потенційних територіальних комплексів, які повністю відповідають вимогам чинного законодавства та європейським підходам для РЛП. При чому до даного переліку не включались об'єкти, які заслуговують вищого за РЛП статусу, але на першому етапі можуть організовуватись як РЛП і згодом переводитись до вищої категорії. РЛП презентують до 80 % наявних на Дніпропетровщині ландшафтних одиниць та природних екосистем (решта 20 % – унікальне різноманіття, представлене в межах Дніпровсько-Орільського заповідника, «Васильківського степу», Присамар'я і Верхньодніпровщини, які проектується не як РЛП, а як об'єкти вищих заповідних категорій). Розвиток мережі РЛП як особливої організаційної форми заповідних територій дає можливість реалізації комплексного управління природною спадщиною регіону. При цьому не допустимо перетворити РЛП у ширму для прикриття утилітарних антропоцентричних форм землекористування, натомість, зробити РЛП мережею територій із класичними заповідними пріоритетами в режимі – збереження і захисту природного біологічного та ландшафтного різноманіття від негативного антропогенного впливу.

Бібліографічні посилання

1. Іваненко І. Б. Сучасний стан та перспективи формування екомережі в Україні / І. Б. Іваненко, С. Р. Матвеев // Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан'європейської екологічної мережі. Матеріали міжнар. науково-практ. конф. (м. Рахів, 11–13 листопада 2008 року). – Рахів, 2008. – С. 189–191.
2. Андрієнко Т. Л. Науково-методичне та нормативно-правове забезпечення створення та діяльності регіональних ландшафтних парків України / Т. Л. Андрієнко, Р. Я. Арап, Н. П. Кальченко та ін. – К., 2004. – 48 с.
3. Манюк Вад. В. Природно-заповідний фонд Дніпропетровської області / Вад. В. Манюк, К. М. Обухова, Т. Б. Кретова // Проблеми розвитку природно-заповідного фонду Дніп-

ропетровської області та шляхи залучення молоді до їх вирішення. Інф.-метод. Матеріали конференції. – Д., 2003. – С. 4–89, 93–97.

Надійшла до редколегії 01.12.08

УДК 911.375

Н.О. Подорожко

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Обґрунтовано актуальність і розглянуто теоретичні основи стосовно географічного аналізу видавничо-поліграфічного комплексу України. Представлено аналіз основних показників стану видавничої галузі в динаміці за 2000–2007 рр. У більш розгорнутому вигляді подано стан комплексу за 2007 р. у цілому по Україні та по окремих регіонах.

Вступ. Глобалізація інформаційного простору і зростання ролі інформаційних ресурсів у розвитку соціально-економічних систем обумовили актуальність дослідження видавничо-поліграфічного комплексу. Підприємства цього комплексу задовольняють інформаційні, наукові, освітні та культурні потреби суспільства, сприяють розвитку продуктивних сил і формуванню ринкових відносин у регіонах.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексний економіко-географічний аналіз видавничо-поліграфічного комплексу України на основі оцінки особливостей сучасного стану галузі, динаміки і тенденцій її розвитку у країні в цілому та за регіонами.

Викладення основного матеріалу. Необхідність виділення сфери друкарства в окремий народногосподарський комплекс було обґрунтовано професором економіки Р.М. Машталіром у 70-х рр. ХХ ст. [3]. Термін «видавничо-поліграфічного комплекс» дуже швидко увійшов у науковий обіг і продовжує функціонувати до сьогодні.

У результаті аналізу існуючих теоретичних розробок з питань вивчення ВПК, виявлено, що галузь складається з трьох основних ланок, а саме: видавнича справа, поліграфічна діяльність, розповсюдження продукції комплексу.

Поняття «видавнича справа» згідно з Законом України «Про видавничу справу» являє собою сферу суспільних відносин, що поєднує у собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції. Крім того, зазначено, що видавнича справа має три складові частини: а) видавнича діяльність – сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції; б) виготовлення видавничої продукції – виробничо-технологічний процес відтворення визначеним тиражем видавничого оригіналу поліграфічними чи іншими технічними засобами; в) розповсюдження видавничої продукції – доведення видавничої продукції до споживача як через торговельну мережу, так й іншими способами.

Об'єктом видавничої справи є видавнича продукція, яку в різних джерелах класифікують за рядом ознак [3; 4]. Зведену класифікацію ознак представлено на рис. 1.